

Віктор Дудко

Чи з'ясовано авторство нотатки «До біографії Свидницького»?

У статті розглянуто проблему авторства нотатки «До біографії Свидницького» (підпис: Я. Черниговець), опублікованої в журналі «Зоря» (1886). На підставі аналізу широкого кола джерел зроблено висновок, що традиційна атрибуція нотатки Миколі Вербицькому є помилковою. З'ясування авторства її потребує додаткових розшуків.

Ключові слова: атрибуція, псевдонім, біографія письменника, мемуари, Микола Вербицький.

Viktor Dudko. Is the Authorship of the Note Towards a Biography of Svydnytsky Really Proved?

In my article, I investigate the problem of the authorship of the note Towards a Biography of Svydnytsky published in the Zorya magazine (1886) and signed Ya. Chernyhovets'. Through an analysis of a wide range of sources, I conclude that the conventional attribution of the note to Mykola Verbytsky is incorrect. The identification of its authorship requires additional search.

Keywords: attribution, pseudonym, writer's biography, memoirs, Mykola Verbytsky.

Роман Анатолія Свидницького «Люборацькі», написаний на початку 1860-х рр., було вперше надруковано у 1886 р. у львівському часописі «Зоря» заходами Івана Франка. Прагнучи докладніше ознайомити читачів із біографією письменника, Франко протягом 1886 р. вмістив у «Зорі» кілька публікацій про нього.

У мемуарній нотатці «До біографії Свидницького» (підпис: Я. Черниговець) ідеться про перебування автора «Люборацьких»

на акцизній службі в Козельці¹. Микола Зеров зазначив, що в цій публікації «знаходимо небезіntересні відомості, записані з уст козелецької обивательки, може, і непевні як фактичний матеріал, але, безперечно, цінні з погляду на те враження, яке справляв Свидницький на людність глухо провінціального міста»². Валерій Шевчук, трактуючи названу замітку як «надзвичайно цікаву», цілком навів її у своїй статті про Свидницького³.

Вважається, що досліджувану нотатку написав Микола Вербицький⁴. Проте ця узвичаєна атрибуція насправді зовсім не є переконливою і тому потребує докладного обговорення.

Розкриваючи відповідний псевдонім, Олексій Дей зазначив: «Черниговець Я. = Вербицький, Микола. «Основа», 1862; «Зоря», 1887⁵. Дж.: Тулуб»⁶. У матеріалах до словника псевдонімів українських письменників Олександра Тулуба, на які по-

¹ Див.: *Черниговець Я.* До біографії Свидницького // *Зоря*. – 1886. – Ч. 23. – С. 398–399.

² *Зеров М.* Анатолій Свидницький, його постать і твори // *Твори: У 2 т.* – К., 1990. – Т. 2. – С. 337. Про значення відповідної замітки для вивчення біографії письменника також див.: *Сиваченко М.Є.* Анатолій Свидницький і зародження соціального роману в українській літературі. – К., 1962. – С. 111–115.

³ Див.: *Шевчук В.* Класик «розумного битопису» // *Свидницький А.* Люборацькі. Оповідання. Нариси та статті / Упоряд. Р. Мовчан. – К., 2006. – С. 12–14.

⁴ Напр., див.: *Сиваченко М.Є.* Анатолій Свидницький і зародження соціального роману в українській літературі. – С. 112, 318; *«Зоря»*. 1880–1897: Систематичний покажчик змісту журналу / Укл. О.Д. Кізлик. – Львів, 1988. – С. 86; *Шевчук В.* Класик «розумного битопису». – С. 12, 15, 46.

⁵ Інформуючи про використання псевдоніма «Я. Черниговець» у «Зорі» за 1887 р., Дей мав на увазі опубліковану за відповідним підписом поезію «Мої бажання» (1887. – Ч. 24. – С. 410). Не знати чому він, однак, не повідомив, що псевдонім було використано і в «Зорі» за 1886 р., коли на її сторінках з'явилася нотатка «До біографії Свидницького».

⁶ *Дей О.І.* Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.). – К., 1969. – С. 392.

силається Дей, зареєстровано, однак, не названий прибраний підпис, а подібний – Черниговець⁷ (ні аргументації атрибуційного висновку, ні вказівки на те, в яких виданнях використовувався псевдонім, дослідник не наводив не лише в цьому випадку, але і в усій праці⁸). Тобто назване у словнику Дея джерело розкриття псевдоніма «Я. Черниговець» насправді відповідної інформації не містить⁹.

Дей також не мав рації, зазначивши, що цей псевдонім використовувався в «Основі». Насправді жодної публікації за підписом «Я. Черниговець» у часописі не з'явилося. Поезії Вербицького «Горювання» і «Додому» було вміщено у березневому числі «Основи» за 1862 р. за підписом «Черниговець Миколайчик Білокопитий»¹⁰. Інші п'ять його «основ'янських» публікацій (поezії

⁷ Тулуб О. Словник псевдонімів українських письменників: (Матеріали). – К., 1928. – С. 24. Назване видання є окремою відбиткою із «Записок історично-філологічного відділу» ВУАН (К., 1928. – Кн. XVI).

⁸ Репутацію Тулубового «Словника псевдонімів українських письменників» як ненадійного джерела виразно артикульовано і в синхронних рецензіях, і в пізніших студіях. Так, Євген Кирилюк зазначив у рецензії на цю працю, що «для дослідника вона тільки сировий матеріал, що кожну його літеру він мусить приймати з великою обережністю, після власної ґрунтовної перевірки з перводжерел» (Червоний шлях. – 1928. – № 8 (65). – С. 209). Про значну кількість «неправдивих відомостей» у Тулубових матеріалах до словника псевдонімів писав і Юрій Меженко (див.: Життя й Революція. – 1928. – № 6. – С. 196). Як твердив Леонід Хінкулов, Тулубів «Словник псевдонімів українських письменників» «здавав більше шкоди, ніж користі, бо численні помилки цього довідника, множачись згодом по різних виданнях, і досі у своїй сукупності не спростовані» (Хінкулов Л. Псевдоніміка, її завдання і проблеми // Радянське літературознавство. – 1971. – № 8. – С. 31).

⁹ Ненадійність Тулубових інформацій визнавав і Дей (див.: Дей О.І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.). – С. 4), який, однак, широко використав їх у своїй праці. Критичний аналіз словника Дея див.: Хінкулов Л. Псевдоніміка, її завдання і проблеми. – С. 32–42.

¹⁰ Принагідно слід вказати на помилковість тези про те, що Вербицький (1843–1909) був наймолодшим автором «Основи» (див.: Бондар М.П. Поезія пошевченківської епохи: Система жанрів. – К., 1986. – С. 148).

«Паняночці», «Ой квіточок під россою нагинається»¹¹, «Веснянка», «На спомин. (П. Пл. Чубинському)», прозова обробка фольклорного сюжету «Заклад»), як і поезію «Ось виїди послухай...» у тижневику «Черниговський листок» (1862. – № 4), було вміщено за підписом «Миколайчик Білокопитий». Варіантом узвичаєного псевдоніма Вербицького – М. Білокопитий – було підписано вміщену в «Зорі» у липні 1890 р. його поезію «Невольник»¹².

Запроваджені до наукового вжитку джерельні матеріали дають підстави твердити, що українські твори Вербицького з'являлися друком під псевдонімами «Миколайчик Білокопитий», «Черніговець Миколайчик Білокопитий», «М. Білокопитий», а на початку ХХ століття він підписував їх власним прізвищем¹³.

Можна назвати принаймні двох молодших від нього кореспондентів часопису – Івана Новицького (1844–1890) й Івана Рудченка (1845–1905).

¹¹ У змісті квітневої книжки журналу за 1862 р., в якій було вміщено поезію, її названо «Шкода залицяння».

¹² Див.: Зоря. – 1890. – Ч. 17. – С. 262. Свідчення про обставини відповідної публікації подав сам Вербицький у листі до Олекси Коваленка без авторської дати (з поміткою адресата про отримання 7 грудня 1906 р.). Письменник зазначив: «[...] кілька їх [поезій] взяв у мене покійник Драгоманов і, кажуть, надрукував у якихсь русинських часописах, але я ні тих своїх віршів, ні часописів не бачив» (ЧІМ. – Інв. № Ад 2371). Інші першопублікації поетичних творів Вербицького у галицькій періодиці нині не відомі. Вміщену в «Зорі» за підписом «Я. Черніговець» поезію «Мої бажанья» історики українського письменства ніколи не розглядали як твір Вербицького. (Таким чином її потрактовано – на підставі словника Дея – у вид.: «Зоря». 1880–1897: Систематичний покажчик змісту журналу. – С. 34). Ця аматорська поезія істотно поступається автентичним творам Вербицького за художньою якістю і, крім того, є цілком відмінною від них під оглядом поетичної стилістики. Покладаюся в цьому випадку не лише на власні враження, а й на усно висловлену думку такого компетентного дослідника української поезії ХІХ ст., як Микола Бондар. Його міркування про творчий доробок Вербицького, зокрема, див.: *Бондар М.П.* Поезія пошевченківської епохи: Система жанрів. – С. 107–108, 147–148, 287, 308.

¹³ Подані у словнику Дея відомості про те, що в «Основах» Вербицький також використовував підписи «М. Білокопитий», «Білокопитий Черніговець Миколайчик», не відповідають дійсності.

Мало того, як можна твердити на підставі свідчення самого письменника, двічі використаний в «Основі» псевдонім «Черніговець Миколайчик Білокопитий» – не авторський, а створений у редакції за рахунок нарощення «географічної» компоненти. (Прикметно, що всі наступні публікації Вербицького в часописі її не містять. Імовірно, відповідну компоненту було вилучено із псевдонімного підпису за наполяганням автора). Лише про один уживаний у часописі його псевдонім Вербицький писав 13 квітня 1876 р. у листі до Олександра Кониського. Відповідаючи на пропозицію адресата подати твори й автобіографічні відомості для одного з українських альманахів, які Кониський на той час укладав (їх не було видано), Вербицький зазначив: «Одно меня смущает – автобиография; в “Основе” я писал под псевдонимом; мне его хотелось бы сохранить, не страха ради иудейска, а по некоторым причинам, лично для меня важным. То, что пришлю в “Пашню”¹⁴, будет под этим псевдонимом – а уж какая у псевдонима биография?»¹⁵. Так само лише про один псевдонім свідчив Вербицький, висвітлюючи свою участь в «Основі», в автобіографічних листах до Семена Венгерова¹⁶ й Коваленка¹⁷.

¹⁴ Іван Нечуй-Левицький, якого також було запрошено до участі в названому альманасі, критично висловився стосовно його назви. Він писав у листі до Кониського від 19 квітня 1876 р.: «Замість слова “Пашня” треба б вигадати щось трохи поетичніше, бо насмішники прикладуть до “Пашні” слово лантух et cetera...» (*Нечуй-Левицький І. С. Збір. тв.: У 10 т. – К., 1968. – Т. 10 / Упоряд. та приміт. В.І. Мазного, Ф.К. Сарани, Ф.Ф. Скляра. – С. 260*).

¹⁵ ІЛ. – Ф. 77. – Спр. 125. – Арк. 233 зв.

¹⁶ ПД. – Ф. 377. – Оп. 7. – Спр. 799. – Арк. 3 зв. Лист реферовано і орієнтовно датовано на підставі змісту – не раніше 1894 р. – у вид.: Русская интеллигенция: Автобиографии и библиографические документы в собрании С.А. Венгерова: Аннотированный указатель: В 2 т. / Под ред. В.А. Мыслякова. – СПб., 2001. – Т. 1. – С. 228.

¹⁷ Див.: ЧИМ. – Инв. № Ад 2371. У відповідному листі письменник помилково повідомив, що друкувався у петербурзькому виданні, підписуючись «Микола Білокопитий».

Не дає підстав твердити про авторство Вербицького й аналіз змісту досліджуваної замітки. Варто навести два її фрагменти, які є важливими для подальших міркувань. Автор замітки розпочав її таким повідомленням: «Прочитавши в “Зорі”, що небіжчик Свидницький служив колись у Козельці, я згадав про одну свою родичку, тамошню давню обивательку, котра, думалось мені, неминуче повинна хоч небагато знати про нього. І справді, завітавши сього літа до Козельця, я почув од неї про Свидницького хоч і не широке, але, здається, доволі цікаве оповідання, яке я й подаю тут в перекладі на українську мову». Розповідаючи про «курінь», який завів Свидницький на околиці Козельця, мемуаристка свідчила: «Щодня збиралась до того куреня громада – співи, балювання не виводились. В той час, пам’ятаю, стояли в нашому Козельці землеміри – люде все молоді, веселі, занадто охочі до всяких гулянок; вони з того куреня майже не вилазили. Але, oprіч наших, міських, наїжджали туди гості з Києва і Чернігова. Казали, напр., що вчащав туди п. Степан Ніс¹⁸, а з ним деякі студенти тощо... [...] Скільки там часу існував той курінь, не знаю. Коли се вийшов указ: не печатать українських книжок, не носити української одежі, не говорити по-українській. От тоді-то почався переполох у тому товаристві! [...] Курінь зараз же скасували, товариство розігнало, чи, може, само воно якось розлізлося – не знаю»¹⁹.

Як слушно зазначив Микола Сиваченко, описаний у замітці Я. Черниговця «курінь» існував у «перший рік козелецького життя» Свидницького²⁰. Підстави для датування подій, які при-

¹⁸ Докладні матеріали про харизматичну постать чернігівського літератора, фольклориста, етнографа і громадського діяча Носа подано у вид.: *Нахлік Є., Нахлік О. Пантелеймон Куліш між Параскою Глібовою і Горпиною Ніколаєвою: Біографічно-культурологічне дослідження: З додатком невідомого листування.* – Львів, 2009 (за покажчиком імен).

¹⁹ *Черниговец Я.* До біографії Свидницького. – С. 398–399.

²⁰ *Сиваченко М.С.* Анатолій Свидницький і зародження соціального роману в українській літературі. – С. 111. Як відомо, письменник служив у Козельці (куди переїхав із Миргорода) від 1 липня 1862 р. до осені

гадувала козелецька «давня обивателька», дають, приміром, згадка про Валуєвський циркуляр, що фігурує у спогадах – про це слушно писав Шевчук²¹ – як указ «не печатать українських книжок» – і відомості про перебування в козелецькому «курені» Степана Носа, оскільки в липні 1863 р. його було заарештовано й ув'язнено (спершу у Чернігові, а згодом у Петропавлівській фортеці) у зв'язку із причетністю до справи діяча нелегальної організації «Земля і воля» Івана Андрущенка²².

На мій погляд, про козелецьку службу Свидницького Вербицькому не треба було довідуватися із «Зорі»²³, оскільки він про це напевно знав ще в часи, описані в замітці Я. Черниговця. Мало того, цілком імовірно, що саме Вербицький був одним зі

1868 р. із нетривалою перервою на серпень 1864 р. – лютий 1865 р., коли перебував у Чернігові (див.: Там само. – С. 107–117).

²¹ Див.: *Шевчук В.* Класик «розумного битопису». – С. 14.

²² Див.: *Білий В.* Судова справа С.Д. Носа за матеріалами «III отделения» // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. – К., 1927. – Кн. X. – С. 7–9. Доказів протиурядової діяльності Носа, однак, не було знайдено, й у травні 1864 р. він повернувся у Чернігівську губернію, де перебував під поліційним наглядом. Його повернення на батьківщину стурбувало місцеву владу, і вже у жовтні 1864 р. чернігівський жандармський штаб-офіцер інформував керівництво III відділення, що Ніс «замечен в хохломании», і оскільки «пребывание его на родине может иметь вредное влияние на молодых людей», то «перевод его на жительство в одну из великорусских губерний прекратил бы сношения его с теми, которых он может увлечь по их молодости и неопытности» (Там само. – С. 35). У грудні 1864 р. було ухвалено рішення вислати Носа до Білозерська Новгородської губернії під поліційний нагляд «за обнаружение противуправительственного направления и малороссийских тенденций» (Там само. – С. 38). Як свідчать викладені факти, Шевчук не мав рації, зазначивши, що Носа було заслано до Білозерська «за ширення українських книжок» (*Шевчук В.* Класик «розумного битопису». – С. 13).

²³ Слід пригадати, що на час публікації досліджуваної замітки в «Зорі» Вербицький викладав у Орловській гімназії, куди його було переміщено у липні 1886 р. із Рязанської гімназії. (Ці відомості запозичую з оригіналу службового атестата письменника, який зберігається у приватній збірці).

студентів, які, за свідченням мемуаристки, бували в козелецькому «курені» разом із Носом. Так твердити дають підстави матеріали до біографії Вербицького початку 1860-х рр., розглянуті на тлі відомостей про, як слушно висловився Шевчук, тогочасну «наближеність»²⁴ Свидницького до київської і чернігівської громад.

Вербицького було зараховано до Університету св. Володимира 9 вересня 1860 р.²⁵, коли Свидницький ще був у Києві. Однак можливість їхнього тогочасного знайомства виглядає радше теоретичною, оскільки Вербицький щойно опановувався у новому середовищі²⁶, а Свидницький, не маючи змоги оплачувати університетські студії, переймався складанням іспитів для здобуття права викладати російську мову в повітовому училищі²⁷.

²⁴ Шевчук В. Класик «розумного битопису». – С. 17.

²⁵ Див.: Житецький І. Київська громада за 60-тих років // Україна. – 1928. – Кн. 1. – С. 103. Дослідник подав відповідну дату на підставі архівного джерела. Відомо, що Вербицький закінчив Чернігівську гімназію саме у 1860 р. (див.: Тутолмин М.Т. Столетие Черниговской гимназии. 1805–1905: Краткая историческая записка. – Чернигов, 1906. – С. 247, 487). Анатолій Погрібний не мав рації, вважаючи, що Вербицький вступив до Університету св. Володимира в Києві у 1859 р., а в 1860 р. «він уже в Петербурзі» (Погрібний А. Поет з сучвіття основ'ян // Погрібний А. Літературні явища і з'яви: Статті. Портрети. Силуети. Наближення. – [Ніжин], 2007. – С. 583).

²⁶ У листі до Венгерова Вербицький писав, що перший рік навчання в Університеті св. Володимира «провел на свободі от всяких впливий, ибо чувствовал себя в университетской науке и в жизни, точно в лесу, и ко всему окружавшему [...] относился тупо и неосмысленно» (ПД. – Ф. 377. – Оп. 7. – Спр. 799. – Арк. 2).

²⁷ Свидницький складав ці іспити наприкінці листопада і на початку грудня 1860 р. 9 грудня рада Університету св. Володимира ухвалила видати йому свідоцтво на звання учителя російської мови в повітовому училищі. 23 грудня канцелярія куратора Київського учбового округу надіслала директорові училищ Полтавської губернії повідомлення про призначення Свидницького на відповідну посаду до Миргородського повітового училища (див.: Сиваченко М.Є. Анатолій Свидницький і зародження соціального роману в українській літературі. – С. 68–69).

Із початком 1861/1862 навчального року Вербицький перейшов до Петербурзького університету²⁸, в якому, однак, перебував недовго. Вже у вересні розпочалися масові протести його вихованців (включно із Вербицьким) проти запровадження тимчасових правил, що суттєво обмежували студентське самоврядування і звужували можливості для навчання різночинців²⁹. Вербицький пригадував: «Кончилось дело тем, что университет закрыли, и тех из нас, кто не пожелал взять матрикулы, разослали в страны более или менее отдаленные, кого, в том числе и меня, на места жительства»³⁰.

Вербицький повернувся до Києва на початку 1862 р.³¹ Він писав у автобіографічному листі до Венгерова про цей період

²⁸ Див.: ЦДІА СПб. – Ф. 14. – Оп. 5. – Спр. 1896. – Арк. 1–7 (особова справа студента Петербурзького університету Вербицького). Позначена 27 листопада 1861 р. відповідь ректора Університету св. Володимира Миколи Бунге на запит керівництва Петербурзького університету від 28 вересня 1861 р. про те, чи немає перешкод для переведення Вербицького (див.: Там само. – Арк. 3–5), свідчить, що він залишив київський навчальний заклад із власної ініціативи; його не було виключено з відти за участь у студентському русі, як помилково вважають деякі дослідники (напр., див.: Антологія української поезії: У 6 т. – К., 1984. – Т. 3 / Упоряд. та авт. біограф. довідок М.С. Грицай, Н.Й. Жук, П.М. Сіренко. – С. 13; *Мищук Р.С.* Вербицький Микола Андрійович // *Українська літературна енциклопедія: У 5 т. – К., 1988. – Т. 1. – С. 290; Самойленко Г.В.* Марія Заньковецька і Поліський край. – Ніжин, 2004. – С. 10).

²⁹ Про ці студентські виступи, зокрема, див.: *Пантелеев Л.Ф.* Воспоминания / Вступ. стаття, подгот. текста и примеч. С.А. Рейсера. – [М.], 1958. – С. 244–248, 732–734.

³⁰ *Рашевский И.Г.* Николай Андреевич Вербицкий-Антиох: К 35-летию писательской деятельности // Псовая и ружейная охота. – 1904. – Кн. XI. – С. 11. Основну частину публікації становлять спогади Вербицького у запису Івана Рашевського, фрагменти їх було републіковано в журналі «Киевская старина» (1905. – Т. LXXXVIII. – Отд. II. – С. 140–145).

³¹ В одній із публікацій я зазначив, що Вербицький повернувся до Києва «орієнтовно у грудні 1861 р.» (*Дудко В. Павло Чубинський у недрукованому листі Миколи Вербицького до Степана Носа (1862 р.)*) // *Щасливий у праці: Збірник праць і матеріалів на пошану Федора Погребенника.* – К.,

своїєї біографії: «[...] волею начальства был перемещен в Киев, где немедленно примкнул к “хлопоманам” – малорусской “громаде”, общественные доктрины которой исповедую и поныне и надеюсь не изменить им и до самой смерти, так как считаю их глубоко честными, гуманными и для меня, как прирожденного хохла, обязательными»³². Розповідав Вербицький про своє тогочасне життя і Рашевському: «Три года слонялся я в Киеве в качестве вольнопрактикующего человека: в университет поступать мне не было дозволено, но посещать лекции в качестве вольнослушателя не воспрещалось [...]. Эти три года были самым лучшим и самым дорогим по воспоминаниям временем моей жизни [...]»³³.

Окрім сумарних спогадів Вербицького про його перебування у Києві у 1862–1864 рр., збереглися і численні конкретні свідчення. Сам письменник, зазначивши в недатованому листі до Коваленка (постав орієнтовно у грудні 1906 р.), що автором поезії «Ще не вмерла України» є Павло Чубинський, додав: «[...] моїх є там усього дві стрічки [...]»³⁴. Восени 1862 р. Вер-

2000. – С. 56). Нині є змога уточнити це твердження на підставі свідцтва про звільнення Вербицького з Петербурзького університету із 20 січня 1862 р. (див.: ЦДІА СПб. – Ф. 14. – Оп. 5. – Спр. 1896. – Арк. 6–7). Вербицький пригадував: «Я до того истосковался в Петербурге по родимом юге, что, переезжая границу Черниговской губернии, выскочил из саней, сунулся носом прямо в снег и облобызал родную землю» (*Рашевский И.Г.* Николай Андреевич Вербицкий-Антиох. – С. 12). Пор. автобіографічну поезію Вербицького «Додому» (Основа. – 1862. – Берез. (март). – С. 47–48).

³² ПД. – Ф. 377. – Оп. 7. – Спр. 799. – Арк. 2.

³³ *Рашевский И.Г.* Николай Андреевич Вербицкий-Антиох. – С. 12.

³⁴ ЧІМ. – Інв. № Ад 2372. (Автобіографічні листи Вербицького до Коваленка частково використано у публ.: Українська муза: Поетична антологія од початку до наших днів / Під ред. О. Коваленка. – К., 1908. – Ствп. 339–340; *Ісаєнко О.І., Населевець Н.Д.* Два листи українського поета М.А. Вербицького у фондах Чернігівського історичного музею ім. В.В. Тарновського // Шоста всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства: Тези доповідей та повідомлень. – Луцьк, 1993. – С. 83–84). Уже наведене свідчення самого письменника спростовує тиражовану у ряді статей Володимира Сиротенка (Вербицького-Антиоха) тезу

бицький підписав колективний лист студентів Університету св. Володимира до Миколи Костомарова із проханням прийняти пропозицію ради їхнього навчального закладу посісти кафедру російської історії³⁵. У листі до Носа³⁶ від 5 листопада 1862 р. докладно описав, як київська громада прощалася із Чубинським напередодні його заслання до Архангельської губернії³⁷. 2 листопада позначено поезію Вербицького «На спомин. (П. Пл. Чубинському)»³⁸. В автобіографічному листі до Венгрова письменник подав цінне свідчення стосовно історії підготовки одного з відомих видань київської громади: «Я забул сказати ще об участі моем в составлении книжки для народного чтения “Дещо про світ Божий”, где мною было написано

про те, що авторами майбутнього національного гімну були Вербицький і Тадей Рильський, а не Чубинський (напр., див.: *Сиротенко (Вербицький-Антіох) В.* 1) Забутий автор воскреслого гімну // Сіверянський літопис. – 1997. – № 4. – С. 151–157; 2) Люди і тексти // Голос України. – 2003. – 7 берез. – № 44. – С. 6). Засновані переважно на родинних переказах аматорські статті Сиротенка (Вербицького-Антіоха) містять цілу низку тез, вживаючи вислів Івана Франка, «зовсім фантастичних» і потребують докладного критичного аналізу.

³⁵ Див.: *Ульяновський В.* Докторський диплом Миколи Костомарова: три візії «супутніх» подій // Просемінарій: Медієвістика. Історія Церкви, науки та культури. – К., 2003. – Вип. 5. – С. 212–213, 252. Гнат Житецький датував названий колективний лист дещо інакше: кінець літа 1862 р. (див.: *Житецький Г.* Київська громада за 60-тих років. – С. 102).

³⁶ Про товариські взаємини Вербицького з Носом на початку 1860-х рр. докладно див.: *Дудко В.* Павло Чубинський у недрукованому листі Миколи Вербицького до Степана Носа (1862 р.). – С. 57–58, 62.

³⁷ Див.: Там само. – С. 58–59.

³⁸ Першодрук див.: Основа. – 1862. – Лист. (окт.). – С. 4–5. В одній із републікацій відповідну поезію беззастережно подано в істотно скороченому вигляді, знято назву і посвяту; у змісті твір озаглавлено за початком першого рядка вміщеного у виданні тексту – «Веселий час!» (див.: *Поети пошевченківської доби: Збірник / Упоряд., вст. стаття та комент. А.І. Костенка.* – К., 1961. – С. 353–354, 477). Відтак відсутню у творчій спадщині Вербицького поезію «Веселий час!» названо і в енциклопедичній статті про нього (див.: *Мищук Р.С.* Вербицький Микола Андрійович. – С. 290).

несколько статей по математической и физической географии; книжка имела успех и выдержала много изданий как на малорусском, так впоследствии и в переводе на русский язык (“Свет Божий”)³⁹. У 1863–1864 рр. Вербицький брав активну участь у виданні студентського рукописного журналу «Помиїниця»⁴⁰.

Наведені матеріали виразно свідчать, що Вербицький був помітним членом київської громади, з якою принаймні у 1862 р. підтримував тісні зв’язки і Свидницький (як відомо з його уцілілих листів до Василя Гнилосирова і Петра Єфименка⁴¹). Тож знайомство автора «Люборацьких» із Вербицьким виглядає цілком імовірним. Тим паче знав Вербицький про те, що пісні «Вже більше літ двісті», «В полі доля стояла» (які популяризував і серед чернігівських приятелів) – це твори Свидницького, був інформований про долю їхнього автора, який служив у Козельці, розташованому на півдорозі з Києва до Чернігова. Варто навести свідчення Іллі Шрага, який, пригадуючи свої гімназичні роки, так писав про тогочасне знайомство із Вербицьким: «Він перебував у Києві в університеті, але часто приїздив до Чернігова, до своїх батьків. Він розповідав нам про Київ, про громаду, давав нам книжок, читали ми “Помиїницю”, [...], “Основу”, “Записки о Южной Руси”. У Вербицького в Чернігові я вперше побачив Житецького та Новицького, які приїздили гостювати до Чернігова. Тоді були популярні у нас пісні: “Ще не вмерла”, “Вже більше літ двісті”, “В полі доля стояла, бровоньками моргала”⁴². З огляду на те, що Вербицькому час від часу випадало переїздити Козелець, не можна виключати його тамтешніх зустрічей зі Свидницьким (в т. ч. і в товаристві Носа)⁴³.

³⁹ ПД. – Ф. 377. – Оп. 7. – Спр. 799. – Арк. 3 зв. – 4.

⁴⁰ Див.: *Житецький І.* Київська громада за 60-тих років. – С. 111.

⁴¹ Див.: *Свидницький А.* Роман. Оповідання. Нариси / Вступ. стаття П.П. Хропка; Упоряд. і приміт. Р.С. Міщука. – К., 1985. – С. 519–526.

⁴² *Шраг І.Л.* Автобіографія // Наше минуле. – 1919. – № 1/2. – С. 136.

⁴³ Вербицький і Свидницький могли зустрічатися і згодом. Вербицький, витримавши іспит на ступінь кандидата по історико-філологічному

Сумарно оцінюючи викладені факти і міркування, слід визнати: не оперте на джерела твердження про те, що Вербицький використовував псевдонім «Я. Черниговець», – це «стабілізована помилка»⁴⁴. Розглянута версія про авторство Вербицького – типовий зразок атрибуції «за традицією». Іноді відповідна «традиція» справді спирається на авторитетні матеріали, однак переважно вона виникає значно простіше: один дослідник, не опрацюючи спеціально відповідний сюжет, побіжно й без жодної аргументації висловлює атрибуційну тезу, другий солідаризується з першим, третій і наступні вважають питання з'ясованим – і невмотивована атрибуція стає узвичаєною⁴⁵.

Питання про авторство досліджуваної публікації залишається відкритим. Щоб з'ясувати його, потрібні спеціальні розшуки.

факультету Університету св. Володимира, дістав про це відповідний диплом 14 січня 1865 р. Уже 23 січня його було призначено на посаду молодшого учителя російської мови і словесності у Полтавській чоловічій гімназії. Від 29 серпня 1866 р. до середини 1875 р. він викладав російську мову і словесність у Чернігівській чоловічій гімназії. (Ці відомості запозичую зі службового атестата письменника).

⁴⁴ Шамрай А. Передмова // *Стороженко О.* Твори. – [К.], 1929. – Т. IV. – С. 7.

⁴⁵ Див.: *Рейсер С.А.* Основы текстологии. – Л., 1978. – С. 95–96, 101–102. Пор. заувагу Хінкулова про те, що атрибуційні «помилки, множачись з допомогою “секундарних” джерел (різних енциклопедій, довідників, монографій, підручників), набирають подекуди загрозливої популярності» (*Хінкулов Л.* Псевдоніміка, її завдання і проблеми. – С. 32).

Виктор Дудко. Установлено ли авторство заметки «К биографии Свидницкого»?

В статье рассмотрена проблема авторства заметки «К биографии Свидницкого» (подпись: Я. Черниговец), опубликованной в журнале «Зоря» (1886). На основании анализа широкого круга источников сделан вывод, что традиционная атрибуция заметки Николаю Вербицкому является ошибочной. Установление ее авторства требует дополнительных разысканий.

Ключевые слова: атрибуция, псевдоним, биография писателя, мемуары, Николай Вербицкий.